

P A Z

E R R Á Z U R I Z

PAZ ERRÁZURIZ

Paz Errázuriz (Santiago de Xile, 1944) ha desenvolupat tota la seva carrera al seu país d'origen, centrada en els aspectes més ocults de la quotidianitat xilena. Les seves imatges ens mostren espais i entorns en els quals predomina la marginació i el tancament, però on els personatges es mostren com són gràcies a un mètode de treball basat en la convivència amb les persones retratades, des de la confiança i el respecte mutu.

No podem oblidar que gran part d'aquest treball compromès es duu a terme durant la terrible dictadura de Pinochet (1973-1990), en un ambient feixuc de por i d'incertesa que sobrevola tots els escenaris i que va causar mort, tortura física i psicològica, i una violència repressiva contra els opositors al règim, que van haver d'enginyar-se-les per expressar-se i crear, treballant permanentment a la corda fluixa.

Gràcies a la ferma implicació social de Paz Errázuriz, totes aquestes persones van deixar de romandre ocultes a la nostra mirada i la de la societat amb què conviuen. Aquí rau part de la importància del seu treball, el fet de compartir amb tots nosaltres aquests altres mons que subratllen la vulnerabilitat i la fragilitat de la condició humana, però també la seva dignitat i la seva grandesa. Tots ells tenen en comú la pertinença a la perifèria d'un món dominat per normes que homogeneitzen l'ésser humà entorn de la bona salut, la mitjana edat, l'heterosexualitat, la raça blanca...

Aquesta exposició presenta algunes de les sèries més conegudes d'Errázuriz, com *La poma d'Adam* o *L'infart de l'ànima*, juntament amb una selecció d'altres treballs representatius de la seva àmplia obra, des dels anys setanta fins a l'actualitat, en la qual desfilen diferents col·lectius —ancians, infants, malalts mentals, prostitutes, transvestits, nadius americans— i on sempre mostra una forta consciència social com a fotògrafa, una gran rellevància de l'actitud ètica envers el món i un profund sentit del respecte i la proximitat envers les persones retratades i els assumptes que l'han preocupat. Aquestes fotografies formen part de l'extens fons de 175 fotografies d'Errázuriz de les col·leccions de Fundación MAPFRE.

Carlos Gollonet. Comissari

ELS ADORMITS

1979

Des de les seves primeres fotografies en el complex Xile de la darrerïa dels anys setanta, l'obra de Paz Errázuriz emfatitza la singularitat de les persones als marges del sistema social. En el difícil context d'un país militaritzat, recorre el carrer amb la càmera, un gest de per si ferm i valent durant els anys més sagnants de la dictadura, mostrant els exclosos de la retòrica oficial en una antítesi dels discursos hegemònics.

Les seves primeres fotografies insisteixen en un fet social indiscutible: l'existència de persones desvalgudes que passen moltes hores al ras o que sobreviuen a la intempèrie, sumits en el son o vençuts pel cansament, individus desnonats. Un aspecte destacat de *Els adormits* té a veure amb la presència de la fotògrafa, com a dona, al carrer. Així ho assenyalava Nelly Richard: «Quan s'és dona, una primera transgressió consisteix a sortir al carrer: a trencar la closa de la ideologia familiar de la privacitat, a circular per la via pública i exposar-se al frec de passions sense amos. En sortir al carrer, la dona transgredeix el marc segur de protecció del domicili i el marc familiarista de la vida a la llar. Sota la dictadura, la dona que surt al carrer s'arrisca, a més, a la desprotecció dels espais oberts on l'ull del poder —la policia del mirar i del ser mirat— segueix la pista de tot el qui planegi sortir del recorregut».

Tanquem amb dues fotografies que no pertanyen a aquesta sèrie però que estan fetes a les mateixes dates i que ens mostren una seqüència dels passos vacil·lants d'un home clarament embriac —fotografies que va fer des del cotxe, aturat davant d'un semàfor— i una imatge de la classe rica i ociosa, que també encuriouseix la fotògrafa i que retrata en un to que s'acosta al grotesc: quatre dones en un còctel lluint joies, pentinats i roba cara i que traspuen suficiència i ostentació.

PROTESTES

1982-1989

Als anys vuitanta, Errázuriz va reflectir la tensió i les dinàmiques de la resistència durant els darrers anys de la dictadura. La seva fotografia emprèn aleshores un registre dels actes de fermesa d'amplis sectors de la població xilena que van participar en vagues, manifestacions o protestes contràries al règim; és així com van néixer imatges com aquesta, en la qual una sèrie de dones oculten els rostres darrere una màscara de paper, mentre una altra, també participant, es mostra ben dreta i digna, protegint-se tan sols amb les ulleres de sol. Es tracta d'una acció organitzada pel col·lectiu «Mujeres por la vida», i el fet que Errázuriz la documentés és un exemple de com va acompanyar les lluites de les dones durant la dictadura i com es va vincular amb les idees feministes. Les seves fotografies destaquen les diferents maneres com aquestes organitzacions de dones prenen el carrer i entenen la política en relació amb d'altres lluites que estan tenint lloc per a la recuperació de la democràcia.

EL CIRC

1984

Davant l'objectiu de Paz Errázuriz, el circ esdevé una nova reflexió sobre tot allò que no és al centre de la societat. Fixa la mirada en circs provincians, de petit pressupost, sense fons ni tan sols per a la promoció, marcats pel nomadisme i el sentiment de no pertinença. Es tracta d'una representació de l'excepcionalitat com a forma de vida i, alhora, de la vulnerabilitat i la volatilitat com a característiques inherents a tot espectacle efímer.

En aquesta imatge, el protagonista és un nan disfressat amb un vestit de nena que mostra, amb rostre expressiu i teatralment desencaixat, la màscara amb què fa el seu número. El fort sentit de desinterès territorial associat al món circense es completa aquí amb una mena de desarrelament identitari en diverses capes: és un adult amb estatura d'infant, vestit amb roba femenina i obligat a mostrar-se com a animal antropomorf, també femení. Tanmateix, malgrat el caràcter esperpèntic i grotesc del personatge, la mirada d'Errázuriz està carregada de tendresa cap a aquesta forma de vida i de treball que molts consideren denigrant.

LA POMA D'ADAM

1983-1987

Durant els anys vuitanta, Paz Errázuriz va dedicar gran part del temps a freqüentar un grup d'homes que es transvestien i prostituien en diferents bordells de Santiago i de Talca; durant la dictadura, aquests homes sovint van ser víctimes de violència, assetjament i vexacions. La sèrie resultant d'aquest treball es va titular *La poma d'Adam*. En formen el nucli les imatges dels integrants d'una gran família composta per Mercedes, els seus dos fills biològics transvestits, Evelyn i Pilar, i tot un seguit d'amics i d'amigues que Errázuriz va fotografiar en la seva quotidianitat. Una gran família heterodoxa que trencava motlles i que es va veure delmada per la sida, la precarietat econòmica i el malviure sota la dictadura. Tot plegat una família de subalterns, de persones sense veu, però unida amb estrets lligams de companyia i amor.

Les imatges que formen *La poma d'Adam* ens recorden que les fotografies d'Errázuriz no cerquen el moment fugaç, robat a la persona fotografiada, sinó que es basen en una connexió i un pacte amb ella. És un procés en el qual es conrea la relació amb el retratat i s'alimenta la confiança mútua.

EL COMBAT CONTRA L'ÀNGEL

1987

En aquesta sèrie, Paz Errázuriz s'endinsa en un món suposadament aliè al qual no hauria d'acostar-se i on de nou trenca amb el que podríem esperar d'un tema com la boxa. Després de ser rebutjada al Club México de Santiago on les dones no estaven autoritzades a entrar, va visitar diverses vegades la Federación Chilena de Boxeo. Els seus boxejadors no són campions d'èxit, sinó joves fràgils de mirada compungida. Són retratats en plans frontals individualment o en parella, vestits precàriament i mal equipats, de manera que se'ns mostren cossos ferits, no pas victoriosos. Es presenten com a éssers vulnerables, perdedors potencials que també viuen en un entorn fora de l'espai social normatiu i dominant.

TANGO

1988

Per a Paz Errázuriz les persones madures han estat objecte d'un interès permanent i protagonistes de diverses sèries, com és el cas de *Tango*, en la qual trobem parelles d'edat avançada ballant en uns clubs de Santiago. No hi ha caricatura ni crítica, però sí l'ull entrenat d'una extraordinària fotògrafa capaç de dir molt, com a antropòloga amb sensibilitat de poeta, simplement mostrant aquests cossos entrelaçats que gaudeixen del ball.

La intimitat dels cossos i la sensualitat dels gests, com també la representació de pràctiques socials minoritàries, són presents tant en el conjunt de la seva obra com en aquestes fotografies. Errázuriz remarca el caràcter sensual del ball i la comunió de les parelles. Obvia les mirades dels retratats i de vegades només ens mostra una esquena sobre la qual, inquietant, com una grapa, hi ha posada la mà de la companya de ball.

L'INFART DE L'ÀNIMA

1992-1994

Paz Errázuriz va visitar regularment l'hospital psiquiàtric Philippe Pinel de Putaendo, a dos-cents quilòmetres de Santiago de Xile. Allí va fotografiar-ne els interns i, malgrat les difícils condicions en què es trobaven i l'escassa cura que rebien, Errázuriz no es fixa tant en la seva misèria, sinó que se centra en la proximitat entre ells, en les relacions que estableixen i la calidesa que intercanvien per mitjà de gests corporals. Igualment, posa l'accent en la individualitat de cadascun d'ells, conscient que, en el món extern al sanatori, queden reduïts com a col·lectiu a l'arquetip negatiu i reductor del «boig». Per subratllar l'aspecte de la seva malaltia i dotar-la d'una nova dignitat, va titular la sèrie *L'infart de l'ànima*.

D'altra banda, l'interès per les condicions dels qui per un o altre motiu estan reclosos, cobrava un sentit especial en el context d'un país que sortia d'una de les dictadures més cruels de la història, marcada per empresonaments massius i desaparicions. De manera que la sèrie era també un comentari indirecte sobre la història mateixa de Xile. El fet és que les imatges d'Errázuriz van ser mostrades al mateix hospital perquè les contemplessin tant els pacients com el personal que hi treballava. I això possiblement va ser la clau que va suscitar la posada en pràctica d'algunes millores en la intenció del centre i en l'atenció proporcionada als malalts.

ELS NÒMADES DEL MAR

1993-2002

Fruit d'un llarg treball i un ampli període de trobades i coneixences, Paz Errázuriz va dur a terme una sèrie dedicada a l'ètnia kawésqar, habitants de la costa dels arxipèlags de la Patagònia occidental xilena. La fotògrafa es va endinsar en un món desconegut, no tan sols per a ella, sinó per a la majoria de la societat xilena; un món que s'expressa en una llengua pròpia i que ella recull a manera de testimoniatges orals en el fotollibre *Kawésqar, hijos de la mujer sol*. Errázuriz se centra en el modus vivendi d'aquesta comunitat indígena envellida que viu de la pesca i de la confecció de cistells fets amb jonc. Després que Jérwar-asáwer, una dona de la comunitat, es negués a ser fotografiada, Errázuriz va refermar el seu compromís ètic basat en el respecte, que distingeix les seves fotografies i que la va dur a establir una relació de confiança gràcies a la qual va poder retratar de manera molt propera aquesta comunitat al llarg dels anys.

CEGUESA

2003-

Apleguem aquí fotografies entorn de la ceguesa que Errázuriz va començar a fer el 2003 i a la qual ha retornat diverses vegades, i d'altres del projecte *La llum que em cega*, que va fer al poblat de El Calvario, a la VI Regió de Xile. Aquesta sèrie està dedicada a un grup de pagesos xilens que viuen en un lloc apartat i pateixen d'acromatòpsia, una malaltia que els fa veure només en blanc i negre. A diferència de les altres fotografies de *Ceguesa*, aquestes estan fetes en color i Errázuriz va concebre la sèrie com una combinació de fotografia, vídeo documental, videoart digital, música i escriptura poètica. La manca de percepció del color va acompanyada d'una visió greument alterada, ja que la sensibilitat a la llum és molt alta i hi ha una pèrdua de l'agudesesa visual. Atesa la preeminència del sentit de la vista i de les diverses formes de plaer visual en la societat contemporània, les persones amb afeccions visuals es converteixen per a Paz Errázuriz en nous habitants d'aquest territori indeterminat, el de les grans minories.

MEMENTO MORI

2004

Aquesta sèrie aplega imatges fetes als cementiris de petits altars que tanquen els nínxols de persones anònimes, amb fotografies dels difunts seleccionades pels familiars al costat d'adorns i de flors que volen embellir aquest espai de mort on les imatges dels qui hi són enterrats romanen inalterables al llarg del temps. El títol de la sèrie és una frase llatina que significa «recorda que has de morir», cosa que ens fa a tots iguals —malgrat les diferències socials que es mantenen fins i tot en l'àmbit funerari—, com també ens fan iguals els records o el sentiment d'abandó de les famílies dels difunts. Paz Errázuriz es referia així a aquestes fotografies: «M'atreu molt el caràcter anònim dels personatges. Hi ha una relació entre l'anonimat i la potencialitat de bellesa. Per exemple, el treball de *Memento Mori*. El cementiri té una estructuració social, amb els seus barris, els seus sectors més rics o més populars. I les fotografies que jo hi vaig fer són de tot arreu, triades a l'atzar, i es forma tot un conjunt preciós. Són fotografies que m'emocionen fins a l'infinit. Potser van ser persones horroroses, tant me fa. Mai no pots pensar-ho, això. Transmeten quelcom de molt bonic. Totes aquestes persones són d'una bellesa increïble».

EXÈRESI

2004

Aquesta és l'única sèrie que Errázuriz va fer fora de Xile. Recull imatges d'estàtues clàssiques procedents de museus d'Europa i dels Estats Units; totes tenen una característica en comú: han estat emasculades. La fotògrafa no ofereix detalls sobre les condicions o els motius històrics d'aquesta mutilació, sinó la mera imatge de l'home perfecte físicament, però castrat. D'altra banda, les estàtues no tenen cap, atès que l'enquadrament les talla a l'altura del pit. Així, l'atenció es concentra en la zona genital, on trobem una cavitat o les restes del penis extirpat. Les raons històriques, culturals o morals de la desaparició d'aquest òrgan esculpit obeeixen probablement a mentalitats obscurantistes, a una mena d'iconoclàstia moral, però el resultat serveix a Errázuriz per reflexionar sobre la masculinitat desfigurada, mancada de tot heroisme: enllaça així de manera indirecta amb el seu treball sobre el transvestisme. Crea amb la càmera un nou cos, ambigu, sense un gènere definit, habitant de la terra de ningú on es mouen la majoria dels seus retratats.

NINES

2014

Paz Errázuriz va mostrar ben aviat el seu interès pel tema de la prostitució. Fins i tot abans de la sèrie *La poma d'Adam*, va fotografiar d'altres treballadores del sexe que li van demanar que no imprimís les imatges per por de ser identificades. Posteriorment va reprendre el tema amb la sèrie *Prostíbuls* entre els anys 1999 i 2002.

Fa uns anys es va traslladar al nord de Xile amb la intenció de fer fotografies en una presó, però la idea la va dur fins a un prostíbul de mala mort a la frontera entre Xile i el Perú el 2014, i es va materialitzar en la sèrie *Nines*. Aquí Errázuriz ja fa servir una càmera digital i treballa només en color, però amb la mateixa mirada profunda que ho revela tot gràcies al nivell de confiança que aconsegueix tant amb les prostitutes com amb els seus clients, que es deixen retratar sense problema.